

ΜΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΗ υποστρατήγου ε.α. Νικολάου Ζαρκάδα

Εισαγωγή

Έτος 1943. Καταρράκτης ένα ορεινό, ειδυλλιακό, μαγευτικό και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους κεφαλοχώρι του νομού Άρτας. Κτισμένο στις δυτικές πλαγιές των Αθαμανικών ορέων {Τζουμέρκων}.

Κατά την περίοδο της ζωής μας υπό την κατοχική μπότα {1941 – 1944}, ήτοι της τριπλής κατοχής της Πατρίδας μας {γερμανική, ιταλική, βουλγαρική} αποτέλεσε το επίκεντρο των ένοπλων συγκρούσεων των εθνικών αντιστασιακών οργανώσεων, κυρίως του Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Στρατού {ΕΔΕΣ} και Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου {ΕΑΜ} λόγω εγγύτητας προς το νοητόν μεταξύ τους όριο, τον Άροχθο ποταμό. Οι συνεχείς και αδιάκοπες ένοπλες συγκρούσεις είχαν ανθρώπινα θέματα, Έλληνες και από τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις. Οι συγκρούσεις αυτές δεν σταμάτησαν, ούτε μετά την υπογραφή της ιστορικής συμφωνίας Μυροφύλλου – Πλάκας στις 29 Φεβρουαρίου 1944.

Στο χωριό αυτό ζούσα, και τον μήνα Σεπτέμβριο του 1943, άρχισα να παρακολουθώ την πρώτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου με δάσκαλο ένα εξαιρετο εκπαιδευτικό και πεφωτισμένο παιδαγωγό τον αείμνηστο Γεώργιο Χασιώτη.

Ζούσαμε ήρεμα, αλλά με συνεχή τον φόβο και διαρκή την αγωνία μέχρι την αποφράδα εκείνη ημέρα, την Τρίτη, 26 Οκτωβρίου 1943, κατά την οποία τα κατοχικά γερμανικά στρατεύματα πυρπόλησαν το χωριό, το οποίο μετέτρεψαν σε καπνίζοντα ερείπια.

Η Πυρπόληση

26 Οκτωβρίου 1943. Από τις πρώτες πρωινές ώρες τμήματα του κατοχικού γερμανικού στρατού, τα οποία διανυκτέρευαν στο γειτονικό χωριό Άγγναντα, χωρίστηκαν και συγκροτήθηκαν σε δύο αποσπάσματα και ξεκίνησαν για τον Καταρράκτη ακολουθώντας δύο διαφορετικές κατευθύνσεις. Το ένα προς το συνοικισμό της Σγάρας και το άλλο απ' ευθείας προς το χωριό.

Το απόσπασμα της Σγάρας, αφού έφθασε στο συνοικισμό πυρπόλησε τα μισά περίπου σπίτια αυτού και στη συνέχεια κινήθηκε προς το συνοικισμό της

Σκλούψας {σημερινή Μηλέα}, του οποίου έκαψε περισσότερα από τα μισά σπίτια. Στο δρόμο του όποιους κατοίκους συνάντησε, ανεξάρτητα ηλικίας, φύλου ή δυνατότητας κινητικότητας, σκότωσε ή έκαυσε επί τόπου.

Τις μεσημβρινές ώρες έφτασε στο χωριό και στην περιοχή Αμπέλια ενώθηκε με το άλλο απόσπασμα. Στη συνέχεια ως ένα τμήμα άρχισαν την πυρπόληση των σπιτιών μαζί με την ταυτόχρονη επί τόπου εκτέλεση ανθρώπων του χωριού, οι οποίοι δεν μπόρεσαν να απομακρυνθούν.

Εμένα με πήραν οι μεγαλύτερες αδελφές μου μαζί με τη μάνα μου και όλοι μαζί μέσα από τη βαθιά χαράδρα, στην οποία κυλάει ένα από τα ποτάμια, που περιβάλλουν το χωριό, αρχίσαμε να κατευθυνόμαστε προς το βουνό. Τα άλλο ποτάμι είναι αυτό, που πηγάζει από τους καταρράκτες, ενώνονται κάτω από την τοποθεσία Αμπέλια, και πλέον ως ένας παραπόταμος του Αράχθου καταλήγουν σ' αυτόν. Ο πατέρας μου και τα μεγαλύτερα αδέρφια μου είχαν φύγει από το σπίτι το πρωί για τις καθημερινές γεωργοκτηνοτροφικές ασχολίες στα χωράφια.

Μετά από κοπιώδη πορεία αρκετών ωρών φθάσαμε στο ύψος της τοποθεσίας “Καλοκαιρά”. Στη συνέχεια αφήσαμε το ποτάμι και αρχίσαμε να ανεβαίνουμε στην πλαγιά του βουνού, όταν φθάσαμε σε μια εδαφική έξαρση, η οποία μας κάλυπτε από τα συνεχή μακρινά πυρά των όπλων ευθυτενούς τροχιάς των γερμανικών κατοχικών στρατευμάτων σταματήσαμε. Εκεί συναντήσαμε και άλλους συγχωριανούς και όλοι μας, με λύπη και κλάματα, παρακολουθούσαμε τους καπνούς από τα σπίτια μας, που καίγονταν. Εκεί περάσαμε τις δύο ημέρες, που καίγονταν το χωριό.

Την πρώτη ημέρα, ήτοι 26ην Οκτωβρίου, είχε καεί ο μεγαλύτερος αριθμός των σπιτιών. Την επόμενη ημέρα, 27η Οκτωβρίου, τα γερμανικά κατοχικά αποσπάσματα ξεκίνησαν για το γειτονικό χωριό, την Μικροσπηλιά. Όταν περίπολός τους ήταν στη θέση “Ακόνι”, κοντά στο εικόνισμα του Προφήτη Ηλία, ο συγχωριανός μας Αριστείδης Βλάχος, δεινός και άριστος σκοπευτής, από τη θέση “Πουρνάρι του Καρατζά”, δίπλα στα τελευταία σπίτια του χωριού, πυροβόλησε και τραυμάτισε θανάσιμα δύο άνδρες της περιπόλου.

Μετά το τραγικό αυτό γεγονός τα γερμανικά τμήματα ανέκοψαν την πορεία τους και επέστρεψαν στο χωριό με άμεσα αντίποινα την πυρπόληση των υπολοίπων σπιτιών, την κίνησή τους και την πυρπόληση σπιτιών του συνοικισμού Μουτσιάρας {σήμερα Κρυοπηγή} και την επί τόπου εκτέλεση κατοίκων που συνάντησαν στο δρόμο τους. Έτσι ολοκληρώθηκε το ολοκαύτωμα του χωριού με την εκτέλεση ατόμων και την πυρπόληση του συνόλου σχεδόν

των κατοικιών και των λοιπών κτηρίων, όπως δημοσίου, σχολείου, εκκλησιών και όλων των βοηθητικών κτηρίων της Ιεράς Μονής Αγίας Αικατερίνης, ήτοι ηγουμενίου, κελιών και των λοιπών. Δεν μπόρεσαν, παρά τις συνεχείς προσπάθειες να παραβιάσουν την θύρα του καθολικού του μοναστηριού, με συνέπεια να μην πυρποληθεί. Αυτό από τους κατοίκους του χωριού αποδόθηκε σε θαύμα της Αγίας Αικατερίνης.

Μετά την Πυρπόληση

Μετά την παρέλευση των δύο εφιαλτικών ημερών και την ολοκληρωτική καταστροφή των κατοικιών του χωριού, αλλά και των συνοικισμών, φύγαμε από την πλαγιά του βουνού και κατεβήκαμε στις σπηλιές, που είναι δίπλα από τα χωράφια της τοποθεσίας “Στενό”, στην περιοχή του “Αη Λιά”. Εκεί παραμείναμε για αρκετές ημέρες. Για το χειμώνα, που είχε αρχίσει, φύγαμε για το χωριό Ανεμορράχη {παλαιότερα Μπούγα}, στο οποίο πηγαίναμε κάθε χειμώνα και παραμείναμε μέχρι την Άνοιξη. Διατηρούσαμε αγροτόσπιτο και λίγα χωράφια λόγω καταγωγής της μιας γιαγιάς μου.

Με την επιστροφή μας την άνοιξη εγκατασταθήκαμε σε πρόχειρο κατάλυμα στην τοποθεσία “Λεμπούσια” κοντά στο χωριό. Με την πάροδο του χρόνου κτίσαμε εκεί ένα αγροτόσπιτο και οργανώσαμε την οικογενειακή ζωή μας με συνεχείς προσπάθειες και κόπους και καθημερινές στερήσεις μέχρι την αποκατάσταση του καταστραφέντος σπιτιού μας.

Μαθητική Περιπλάνηση

Παράλληλη ήταν και η μαθητική μου περιπλάνηση, δεδομένου ότι με την πυρπόληση του χωριού κάηκε και το κτήριο του Δημοτικού Σχολείου. Μετά την καταστροφή του το Σχολείο στεγάστηκε στην οικία “Σωτηρίου”, η οποία απέφυγε την πυρπόληση. Ο χώρος της λίαν περιορισμένος με συνέπεια κατά την άνοιξη να γίνονται μαθήματα και στη σκιά της καρυδιάς, που ήταν στη μια άκρη της αυλής. Τα σχολεία των χωριών της περιοχής, όπως και του Καταρράκτη, δεν λειτουργούσαν συνέχεια, αλλά με μεγάλα χρονικά διαλείμματα, λόγω του ότι οι δάσκαλοί τους, κατά καιρούς, επιστρατεύονταν από τις ένοπλες αντιστασιακές οργανώσεις της περιοχής. Ημείς οι μαθητές καταφεύγαμε στα γειτονικά χωριά, που είχαν δασκάλους και κυρίως της Σκλούψας.

Αυτό συνεχίστηκε μέχρι τις αρχές του έτους 1947, κατά το οποίο το χωριό, σε εκτέλεση σχετικού σχεδίου της Πολιτείας, εκκενώθηκε και μεταφερθήκαμε στην Άρτα, όπου στη βορειοανατολική πλευρά της πόλης, και συγκεκριμένα στο στρατόπεδο “Παπακώστα” οργανώθηκε καταυλισμός “Συμμοριτο-

πλήκτων” με ξύλινες παράγκες, στις οποίες εγκαταστάθηκαν και διέμειναν οι οικογένειες και στο ένα και μοναδικό κτήριο του στρατοπέδου λειτούργησε το “Β΄ Δημοτικόν Σχολείον Συμμοριτοπλήκτων”.

Χωρίς να το καταλάβω βρέθηκα στην Δ΄ τάξη Δημοτικού, όπου και μαθήτευσα τις δύο τάξεις μέχρι το καλοκαίρι του 1949. Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, Αύγουστος 1949, επιστρέψαμε στο χωριό και ολοκλήρωσα την μαθήτευσή μου στο Δημοτικό Σχολείο το 1950. Τον χρόνο αυτό μετά από κατατακτήριες εξετάσεις εισήλθα στο Γυμνάσιο Αγνάντων, το αποκαλούμενο και “Πνευματικός Φάρος των Τζουμέρκων” {Χρ. Τούμπουρο, το Γυμνάσιο Αγνάντων}, από το οποίο αποφοίτησα το έτος 1956, με πνευματικά εφόδια, με δημιουργική ορμή, με ασίγαστο πάθος και με ένα ισχυρό υπαρξιακό όραμα για καλλίτερες ημέρες.

Το Μαρτυρικό Χωριό

Τελευταία, με το Προεδρικό Διάταγμα υπ’ αριθ. 49/2017 {ΦΕΚ 79Α΄} χαρακτηρίστηκε και αναγνωρίστηκε η τοπική κοινότητα Καταρράκτου “Μαρτυρικό Χωριό”.

Ιδρύθηκε, οργανώθηκε και δραστηριοποιείται η “Πανελλήνια Ένωση Θυμάτων και Φίλων Θυμάτων Μαρτυρικού Χωριού Καταρράκτη Άρτας” με κύριο, βασικό και πρωταρχικό σκοπό την διατήρηση της μνήμης των θλιβερών γεγονότων του ολοκαυτώματος ζωντανής και τη μεταφορά της άσβεστης στις επόμενες γενεές.

Αναγέρθηκε μνημείο τιμής και μνήμης για τα κατ’ άδικο και φρικτό τρόπο θανατωθέντα θύματα της πυρπόλησης και καθιερώθηκε η 26η Οκτωβρίου ως ημέρα μνήμης χρέους και θλιβερής επετείου, η οποία μας διδάσκει το παρελθόν, μας υπενθυμίζει το ολοκαύτωμα, αλλά αποτελεί και ένα ανάχωμα στη συνεχή ροή του νερού της λησμονιάς.

Επίλογος

Ο Καταρράκτης, μέχρι τον μήνα Οκτώβριο του 1943, ήταν ένα χωριό κόσμημα της ορεινής περιοχής των Τζουμέρκων με τα πανηγύρια του και τους κατοίκους του να ζουν την αγροκτηνοτροφική τους ζωή με στερήσεις και δυσκολίες, αλλά με αυτάρκεια, με λιτότητα, με μια τίμια και αξιοπρεπή φτώχεια και πάντοτε με πλούσια και ανοικτή καρδιά, συνεργασία, αλληλεγγύη και αγνά ανθρώπινα αισθήματα. Ζούσαμε απλά και ευτυχισμένοι χωρίς να έχουμε αυτοκίνητο, ασφαλτο, ηλεκτρικό ρεύμα και νερό στα σπίτια μας. Ας μέναμε έτσι με το κοινό νερό της Κοινότητας ή των ελεύθερων πηγών κι ας μη μας εύρισκε

ποτέ ο τυφώνας του ολοκαυτώματος και στη συνέχεια η λαίλαπα του αδελφοκτόνου εμφυλίου πολέμου. Αυτά μας ξερίζωσαν και οι Καταρρακτινοί διασκορπίστηκαν στις πέντε ηπείρους και στις πολλές πόλεις της Πατρίδας μας, χωρίς όμως να ξεχάσουν τις βαθιές προγονικές ρίζες τους στο χωριό. Σ' αυτό που θέλουμε να ριζούμε την μικρή χούφτα χώμα με ένα λουλούδι στους τάφους των γονιών μας, το οποίο για τα λίγα αυτά λεπτά θα μας θυμίζουν από πού ήρθαμε και που ανήκομε.

Σήμερα, ας σκεφθούμε τους νέους της εποχής εκείνης, οι οποίοι γεννήθηκαν και ζούσαν στο ορεινό και απομακρυσμένο αυτό χωριό της Ηπείρου, μεγάλωσαν ξυπόλυτοι και πεινασμένοι, σε ένα πρόχειρο και ερειπωμένο κατάλυμα χωρίς νερό, τουαλέτα, ηλεκτρικό ρεύμα και με καθημερινό το φόβο ενός αντεθνικού και εγκληματικού παιδομαζώματος, αν μπορούν να ξεχάσουν την πίκρα, την αγωνία και την οδύνη που τους συσώρευσαν τα θλιβερά και τραγικά γεγονότα τόσο της κατοχής όσο και του ολοκαυτώματος του χωριού. Αβάσταχτες οι ημέρες της εποχής εκείνης, της δεκαετίας του 1940, η ανείχθεια των παιδικών τους χρόνων, η απελπισία της νιότης, η προοπτική του μέλλοντός τους.

Επίμετρο

Βέβαια, τα περισσότερα σπίτια αποκαταστάθηκαν ή επανεκτίστηκαν, αλλά οι πληγές παρέμειναν και τίποτε δεν μπορεί να σβήσει το παρελθόν. Το ολοκαύτωμα στοίχισε απροσδιόριστες υλικές καταστροφές και το αίμα δέκα οκτώ αθώων ανθρωπίνων θυμάτων, τα οποία δεν μπορούν να ξεχαστούν.

Ζήσαμε μια φρικτή εποχή, την οποία με σεβασμό παραδίδουμε στη μνήμη του πόνου, η οποία είναι ενσωματωμένη στην ιστορία του “Μαρτυρικού” αυτού χωριού και ταυτόχρονα προσπαθούμε να απαλλαγούμε από τις πληγές των αναμνήσεων.

Άριστη, αξιέπαινη και άξια συγχαρητηρίων η πρωτοβουλία της “Πανελληνίας Ένωσης Θυμάτων” για την συγγραφή ενός βιβλίου, δεδομένου ότι η ιστορία απαιτεί περιγραφή και ανάλυση, μελέτη και διερεύνηση, καταγραφή μαρτυριών και αφηγήσεων. Μέσα στις σελίδες αυτού του βιβλίου αφ' ενός μεν θα κτυπάει η πληγωμένη καρδιά του ολοκαυτώματος του μαρτυρικού χωριού, αφ' ετέρου δε θα συμβάλλει στην διατήρηση και ενίσχυση της μνήμης, στην καλλιέργεια και επίτευξη τόσο της εθνικής, όσο και της τοπικής συσπείρωσης και ομοψυχίας.

Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 2021